

УДК 352: 342.25

А. А. Помаза-Пономаренко,
д. держ. упр., професор, завідувач науково-дослідної лабораторії
з дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту,
Національний університет цивільного захисту України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5666-9350>
М. М. Журавський,
к. т. н., доцент, заступник начальника центру-начальник відділу
внутрішнього забезпечення якості освіти навчально-методичного центру,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8356-8600>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.22.291

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

A. Pomaza-Ponomarenko,
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Head of the Research Laboratory for Studying
Management Problems in the Field of Civil Protection, National University of Civil Protection of Ukraine
M. Zhuravskij,
PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Deputy Head of the Center — Head of the Department of Internal
Quality Assurance of Education of the Educational and Methodological Center, Lviv State University of Life Safety

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF PUBLIC MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE UNDER MARTIAL ARTS

Установлено, що процес релокації закладів вищої освіти в Україні відбувався в межах двох окремих хвиль, які різняться за масштабами переміщення та підходами до його здійснення. Виявлено, що відмінністю релокації закладів вищої освіти в Україні є відсутність єдиної, скоординованої державної стратегії переміщення, що істотно вплинула на цей процес.

Акцентовано, що внаслідок релокації переміщено понад 30 закладів вищої освіти, більшість з яких є державними. До регіонів, які приймали основну частину релокованих закладів вищої освіти, належать Вінницька, Волинська, Івано-Франківська, Тернопільська, Рівненська та Хмельницька області. При цьому аргументовано, що у випадку Автономної Республіки Крим, Луганської та Донецької областей (як регіонів, які першими зазнали анексії й окупації з боку РФ) застосовувалися різні моделі переміщення ЗВО. Ці процеси залежали як від зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Конкретизовано, що Луганська область орієнтувалася переважно на модель внутрішньо-регіональної релокації. Такий підхід був обумовлений прагненням зберегти регіональну ідентичність закладів, зміцнити зв'язки з академічною спільнотою та студентами, навіть попри посилені ризики.

Визнано, що нормативно-правове забезпечення переміщених закладів вищої освіти є результатом реагування на сукупність складних інституційних, управлінських та соціально-гуманітарних викликів. У період першої хвилі релокації закладів вищої освіти було розроблено правові й організаційні засади, покликані забезпечити базові умови для функціонування релокованих закладів. Доведено, що чинна правова база України у сфері вищої освіти та релокованих закладів вищої освіти поки не гарантує повноцінної інтеграції цих закладів у нове освітнє середовище та комплексно не вирішує питання їхнього розвитку.

Наполягається, що основним завданням держави й академічної спільноти сьогодні є перетворення кризового досвіду на поштовх для інституційної перебудови вищої освіти України. Це включає посилення стійкості системи управління вищою освітою, розвиток мережевих моделей співпраці, інтеграцію цифрових сервісів і створення прозорих механізмів підтримки релокованих університетів.

It is established that the process of relocation of higher education institutions in Ukraine took place within two separate waves, which differ in the scale of relocation and approaches to its implementation. It is revealed that the difference in the relocation of higher education institutions in Ukraine is the absence of a single, coordinated state strategy for relocation, which significantly influenced this process.

It is emphasized that as a result of relocation, more than 30 higher education institutions were relocated, most of which are state-owned. The regions that received the bulk of the relocated higher education institutions include Vinnytsia, Volyn, Ivano-Frankivsk, Ternopil, Rivne and Khmelnytskyi regions. At the same time, it is argued that in the case of the Autonomous Republic of Crimea, Luhansk and Donetsk regions (as the regions that were the first to be annexed and occupied by the Russian Federation), different models of relocation of higher education institutions were used. These processes depended on both external and internal factors. It is specified that the Luhansk region was oriented mainly on the model of intra-regional relocation. This approach was due to the desire to preserve the regional identity of institutions, strengthen ties with the academic community and students, even despite increased risks.

It is recognized that the regulatory and legal support of relocated higher education institutions is the result of responding to a set of complex institutional, managerial and socio-humanitarian challenges. During the first wave of relocation of higher education institutions, legal and organizational principles were developed to ensure basic conditions for the functioning of relocated institutions. It is proven that the current legal framework of Ukraine in the field of higher education and relocated higher education institutions does not yet guarantee the full integration of these institutions into the new educational environment and does not comprehensively address the issue of their development.

It is insisted that the main task of the state and the academic community today is to transform the crisis experience into an impetus for the institutional restructuring of higher education in Ukraine. This includes strengthening the resilience of the higher education management system, developing network models of cooperation, integrating digital services, and creating transparent mechanisms to support relocated universities.

Ключові слова: публічне управління, державна політика, інституційні механізми, антикризові механізми, адаптивне управління, соціо-гуманітарні виклики, небезпеки, вища освіта, релокація, заклади вищої освіти, кризові явища, соціальна безпека, соціальний розвиток, інфраструктура, органи влади.

Key words: public administration, public policy, institutional mechanisms, anti-crisis mechanisms, adaptive management, socio-humanitarian challenges, dangers, higher education, relocation, higher education institutions, crisis phenomena, social security, social development, infrastructure, authorities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Повномасштабна агресія, розпочата рф проти України, суттєво змінила пріоритети вітчизняної державної політики, у тому числі у сфері вищої освіти. Заклади вищої освіти опинилися в умовах гібридної кризи — поєднання безпекових, соціально-економічних, гуманітарних та управлінських викликів. Це актуалізує потребу у формуванні нової парадигми публічного управління вищою освітою, яка забезпечує безперервність освітнього процесу, академічну стійкість й інтеграцію Ук-

раїни в європейський освітній простір навіть у період воєнних дій. Усе це визначає важливість проведення дослідження за обраною проблематикою.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Концептуальні та методологічні аспекти розвитку державної полі публічного управління у сфері вищої освіти досліджувалися М. Ажажою, В. Бакуменком, В. Баштанником, М. Більнською, В. Бульбою, Л. Грень,

І. Дегтярьовою, І. Драганом, Д. Карамишевим, І. Ковтун, В. Кремнем, Т. Кришталь, С. Курбатовим, О. Крюковим, М. Лахижею, В. Левчуком, І. Лопушинським, В. Луговим, В. Морозом, С. Мороз, Г. Ортіною, О. Пархоменко-Куцеві, І. Парубчаком, О. Поступною, В. Сиченком, Д. Терещенко, В. Філіповою, С. Шевченком та ін. Не применшуючи наукових напрацювань і здобутків учених, можемо відзначити, що існує необхідність у більш деталізованому дослідженні особливостей розвитку системи публічного управління вищою освітою в умовах невизначеності й ескалації збройної агресії рф проти України.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення особливостей реалізації публічного управління у сфері вищої освіти в Україні в умовах воєнного стану.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Війни, збройні конфлікти та масштабні кризи, мають глибокий вплив на систему освіти загалом і вищої освіти зокрема. Свідченням цього є складнощі в реалізації навчального процесу, руйнування освітньої інфраструктури, що відноситься до критично важливої, зміни в територіальному розташуванні закладів вищої освіти та ін.

В Україні деструктивний вплив, спрямований на її освітню сферу, набув особливої глибини через феномен масштабного переміщення університетів. Заклади вищої освіти, змушені покинути окуповані або прифронтові території, шукати нові місця для продовження своєї діяльності, часто в умовах втрачених матеріально-технічних ресурсів, розпорошеності науково-педагогічної спільноти та правової невизначеності.

У цьому контексті слід вказати на той аспект, що наразі вітчизняна система вищої освіти та публічного управління змушені базуватися на таких концептуальних підходах:

1) концепції resilience (стійкості), що передбачає здатність освітньої системи зберігати функціональність, адаптуватися та відновлюватися після кризових впливів;

2) anticipatory governance, що означає передбачувальне управління, яке ґрунтується на аналізі ризиків, прогнозуванні та моделюванні кризових сценаріїв;

3) network governance, що включає мережеве врядування, у межах якого заклади вищої освіти, держава, громадські організації та бізнес формують спільну систему ухвалення надважливих соціально орієнтованих рішень [2—3].

Застосування цих підходів у вищій освіті України стало необхідністю, оскільки традиційна модель публічного виявилася недостатньо гнучкою у кризових умовах. Ця проблема має не лише національне, а й ширше міжнародне значення. У різні моменти сучасної історії університети різних країн були змушені змінювати своє розташування та моделі існування (див. [7]). Однак, порівняно з більшістю інших випадків, українська ситуація відрізняється масштабом,

тривалістю, складністю траєкторій та обмеженою участю держави у формуванні узгодженої публічної політики підтримки. Важливо, що на відміну від більшості інших випадків, український приклад продовжує набирати обертів: переміщення українських університетів відбувається в рамках конкуренції на ринку освітніх послуг. На підтвердження можемо навести дані, озвучені в профільному міністерстві, що цього рік до українських вишів вступило на 2,6% більше молоді, ніж у 2024 р. [5]. З огляду на це можна погодитись із ученими, що існує нагальна потреба у визначенні внутрішніх процесів трансформації серед українських переміщених університетів, так і в модельному характері цього процесу, що дозволяє розробляти рішення для країн, які стикаються з гуманітарними або безпековими викликами [6].

Розглядаючи сучасні тенденції у сфері функціонування вітчизняної системи публічного управління вищою освітою, можемо відзначити, що вона базується на взаємодоповнювальних концептуальних засадах, адже стійкість вимагає забезпечення здатності системи зберігати ключові функції, швидко відновлюватися та адаптуватися. Щодо предиктивності публічного управління, то вона означає актуальність інституційних механізмів прогнозування ризиків і сценарного планування, а також комплексну підготовку та реалізацію заходів реагування на ризики, що трансформувались у небезпеки. При цьому мережева координація передбачає розподілене, багаторівневе врядування, за якого держава, заклади вищої освіти, регіональна влада, міжнародні партнери та громадські організації формують мережі для підтримки освітнього процесу. Ці підходи дозволяють поєднати централізовану координацію із автономними та мережевими рішеннями закладів вищої освіти.

Проведений аналіз наукової літератури й аналітичної інформації [5; 6] дав підстави констатувати, що релокація закладів вищої освіти (переміщення закладів вищої освіти до іншої безпечнішої території або зміна основного майнового/функціонального місця) є одним із найважливіших наслідків воєнної агресії рф проти України і механізмом реагування на дану агресію. За результатами комплексного моніторингу, опублікованого групою вчених [там само], було задокументовано дві хвилі релокацій:

- перша (2014—2016) — 14 закладів;
- друга (2022—2024) — 21 заклад.

Навіть без фізичного переміщення, система вищої освіти України під час війни зазнала величезного руйнівного тиску. За даними ЮНЕСКО, станом на середину 2023 року понад 3600 навчальних закладів в Україні були пошкоджені або повністю зруйновані, включаючи понад 100 закладів вищої освіти [8]. Понад 90% університетів були змушені перейти на онлайн— або гібридні форми навчання. Окрім фізичних втрат, університети відчують розпорошення академічних спільнот, втрату доступу до лабораторій та міжнародної мобільності, а також психологічне виснаження серед викладачів та студентів.

Тим не менш, незважаючи на швидко зростаючу кількість досліджень, присвячених різним аспектам впливу війни, що триває, на систему вищої освіти Ук-

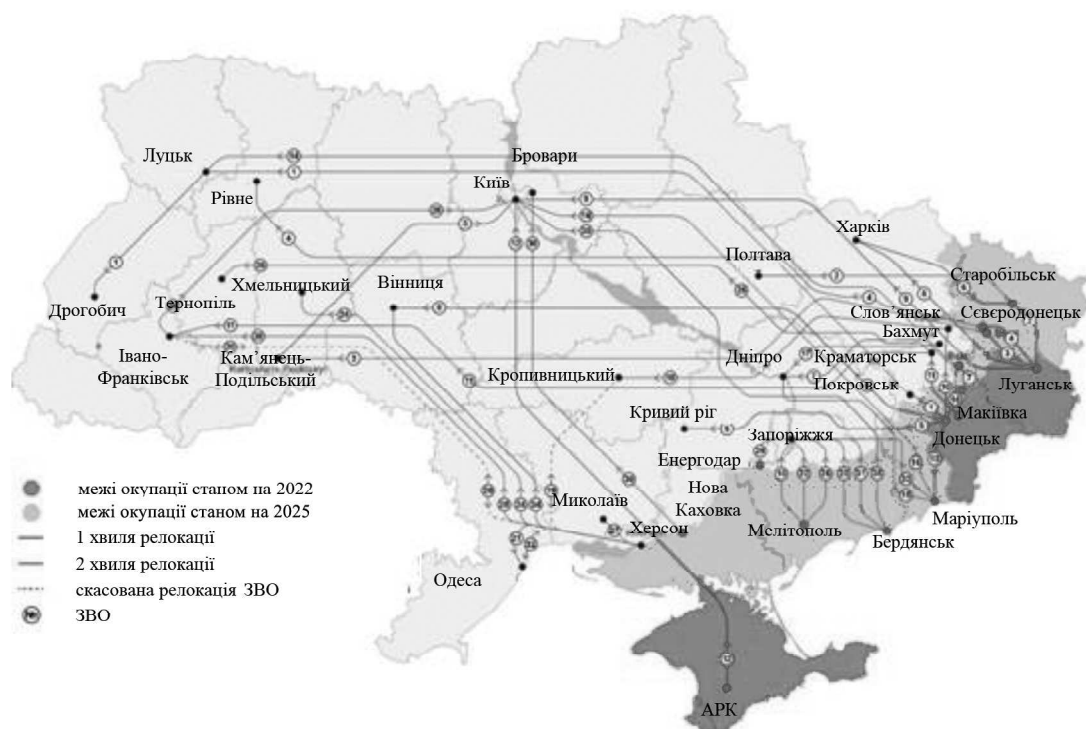

Рис. 1. Дендрограма релокації закладів вищої освіти в Україні у 2022 р. і 2025 р.

Джерело: складено на підставі [6].

раїни, залишається значна прогалина в систематичному аналізі моделей переміщення та їхніх довгострокових наслідків для інституційної ідентичності. Існуючі дослідження, як правило, зосереджені на окремих випадках або описових звітах, але рідко на аналізі траєкторій і наслідків переміщення. Наразі не створено єдиного реєстру переміщених університетів України, який би консолідував їхні траєкторії, поточний стан, проблеми та заходи антикризового управління. Крім того, не було запропоновано аналітичну основу для інтерпретації цього феномену з міждисциплінарної точки зору. Український випадок, у своїй багатосторонності та тривалості, представляє собою не лише унікальне емпіричне поле, але й джерело концептуальних ідей для переосмислення самого поняття університету в часи нестабільності. Крім того, це демонструє рішучість українських університетів зберегти регіональну ідентичність та підтримувати зв'язки зі своїми академічними спільнотами, студентськими громадами, навіть ціною підвищених ризиків.

У контексті публічного управління релокація закладів вищої освіти розглядається як адаптивний та антикризовий механізми забезпечення безперервності освітнього процесу в умовах кризових ситуацій. Відтак, методологічну основу дослідження особливостей релокації вітчизняних закладів вищої освіти становлять підходи інституціональної стійкості, просторової економіки та кризового менеджменту.

Найбільше переміщень відбулося із східних і південних регіонів України — АРК (1 державний ЗВО), Донецької (11 державних і 2 приватних ЗВО), Луганської (5 державних ЗВО), Харківської (3 державних ЗВО), Херсонської (4 державних і 5 приватних ЗВО) та Запор-

ізької областей (3 державних і 4 приватних ЗВО) — до більш безпечних центральних і західних регіонів, зокрема Вінницької, Волинської, Івано-Франківської, Тернопільської, Рівненської та Хмельницької областей (рис. 1).

Усього було релоковано 38 закладів вищої освіти, серед яких 27 — державних і 11 — приватних. Принагідно відзначимо, що перед релокованими закладами вищої освіти стоїть завдання щодо збереження власної матеріально-технічної бази, а також освітнього та кадрового потенціалу. Принагідно відзначимо, що перша хвиля релокації ЗВО включала лише один приватний заклад вищої освіти, тоді як під час другої хвилі ця кількість зросла до 11 (включаючи друге переміщення єдиного приватного ЗВО під час першої хвилі) [6]. Такий розподіл відображає не лише наявність попередніх партнерств чи ресурсної бази, але й ситуативні логістичні рішення. Крім того, проведена релокація ЗВО також вказує на відсутність єдиної стратегії переміщення, скоординованої державою. Натомість непоодинокими є випадки, коли заклади вищої освіти насамперед поклалися на "власні сили", зокрема, індивідуальні переговори з місцевою владою, наявність спеціально обладнаних приміщень та особисту мобільність наукових і науково-педагогічних працівників, а також здобувачів вищої освіти (студентів, аспірантів, ад'юнктів та ін.). Як наслідок, місця розташування українських закладів вищої освіти представляють собою поєднання вже існуючих академічних зв'язків та прагматичного вибору, зробленого під тиском збройної агресії, людськими втратами й обмеженості часу [там само].

Постійні зміни військової ситуації призвели до складних траєкторій переміщення українських ЗВО.

Деякі університети зазнали кількох переміщень, тоді як інші запровадили розподілену модель одночасної присутності в кількох містах (наприклад, Харків — Вінниця, Харків — Черкаси та ін.). Крім того, було кілька випадків злиття між переміщеними ЗВО, у різних конфігураціях та з різним ступенем успіху. Так, переміщення Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського до м. Київ розпочалося лише у 2015 році й офіційно завершилося у 2016 році, коли його було відновлено як окремий заклад вищої освіти на новій основі шляхом поглинання Академії муніципального управління. Цей випадок радше є прикладом інституційної реконституції, ніж релокації як механізму фізичної евакуації [там само].

Загалом, дендрограма України, зображена на рис. 1, демонструє як масштаб просторового переміщення ЗВО, так і різноманітність інституційних стратегій релокації. З огляду на це існує необхідність у розгляді типології траєкторій, логіки вибору місця розташування ЗВО та моделі їхньої адаптації, що виникли у відповідь на переміщення.

У продовження відзначимо, що в Луганській і Донецькій областях релокація ЗВО відбувалася у масово й оперативно. Заклади вищої освіти Луганської області переважно застосували стратегію внутрішньо-регіонального переміщення, тобто релокацію в межах одного регіону на території, контрольовані урядом України — Сєвєродонецьк, Лисичанськ, Старобільськ, Рубіжне. Луганський національний аграрний університет був переміщений до м. Харків у жовтні 2014 року, але 20 серпня 2018 року Міністерство освіти і науки України схвалило його повернення до Луганської та Донецької областей. Відтоді він працює через свої окремі структурні підрозділи у Старобільську, Слов'янську та Костянтинівці. Це ілюструє початкову спробу централізованого міжрегіонального переміщення, яка виявилася відносно невдалою, після чого було впроваджено децентралізовану мережеву модель поблизу початкового регіону базування навчального закладу. Усі міста, обрані для внутрішньо-регіонального переміщення, розташовувалися поблизу лінії фронту. Хоча вони перебували під контролем України, безпека там була дуже нестабільною. Вибір таких місць демонструє рішучість закладів вищої освіти зберегти регіональну ідентичність та підтримувати зв'язки зі своїми академічними та студентськими спільнотами, навіть ціною підвищених ризиків [6].

Безумовно, є приклади, коли ЗВО використовували інші моделі релокації під час реагування на ескалацію збройної агресії. Так, Луганська державна академія культури і мистецтв відмовилася від внутрішньо-регіональної моделі релокації та негайно переїхала до м. Київ. На цю стратегію переміщення вплинули як суб'єктивні кадрові міркування, так і потреба в ширшому культурному середовищі, яке можуть забезпечити великі агломерації, а також особлива вразливість мистецького закладу до втрати інфраструктури. Крім того, наявний приклад упровадження такої моделі релокації ЗВО Донецької області. Власне, винятками є Донецький національний університет імені В. Стуса та Донецький національний університет економіки і

торгівлі імені М. Туган-Барановського, обидва з яких відмовилися від внутрішньо-регіональної моделі. Таким чином, Луганська область значною мірою стала прикладом внутрішньо-регіонального переміщення під час першої хвилі. Ця стратегія дозволила університетам зберегти базову функціональність, одночасно намагаючись їх на тривалу невизначеність та близькість до військових загроз.

Переміщені ЗВО втратили значну частину своєї матеріально-технічної бази: навчальні корпуси, лабораторії, обладнання, бібліотечні колекції, а також доступ до архівів і фінансових ресурсів. Однією з основних причин цих втрат була відсутність на той час державного механізму організованої евакуації навчальних закладів з окупованих територій. Ситуацію ще більше ускладнювали внутрішні розбіжності — зокрема, рішення деяких адміністрацій ЗВО залишитися або перейти під юрисдикцію окупаційної влади, а також випадки саботажу по переселенню з боку персоналу, який залишився на окупованих територіях.

Ці обставини зумовили необхідність створення спеціального правового режиму для підтримки переміщених ЗВО та їхніх здобувачів і персоналу. У квітні 2016 року Верховна Рада України ухвалила, а в червні того ж року ввела в дію Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо права на освіту осіб, які проживають на території проведення антитерористичної операції" [1]. Цей закон установив пільгові умови вступу для абітурієнтів з окупованих територій, сприяв збільшенню кількості студентів у переміщених вищих навчальних закладах та загалом був спрямований на збереження освітнього потенціалу регіону та протидію відтоку молоді з системи освіти України.

У відповідь на вимоги академічної спільноти та за підтримки МОН України та народних депутатів у листопаді 2016 року було розроблено та прийнято ще один Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності вищих навчальних закладів та наукових установ, переміщених з тимчасово окупованих територій та населених пунктів, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження" [4]. Цей закон визначив правовий статус переміщених закладів, надав їм можливість переоформлювати ліцензії, реєструватися на нових місцях та отримувати доступ до державного фінансування.

Таким чином, законодавча підтримка переміщених ЗВО стала відповіддю на складний комплекс інституційних, управлінських та гуманітарних викликів. Однак, навіть із прийняттям спеціальних законів, низка питань залишалася невирішеною. До них належать відсутність механізмів реінтеграції, труднощі у відновленні порушених міжнародних партнерств, повернення іноземних студентів до українських університетів та забезпечення сталого фінансування. В умовах обмежених ресурсів та високої конкуренції на ринку освітніх послуг, переміщені університети були змушені поєднувати стратегічну адаптацію зі зусиллями з виживання. Крім того, на тимчасово окупованих територіях виникли установи, контрольовані окупаційною владою, які дублюють українські університети та привласнюють їхні назви та символіку. Це

створює ризики плутанини з брендами та підриває ідентичність переміщених ЗВО у правовому полі України та на міжнародній арені [2].

На підставі вищенаведеного можемо відзначити ключову ознаку релокації українських закладів вищої освіти — цей процес став потужним механізмом забезпечення життєздатності національної освіти. У перспективі це може сприяти децентралізації освітнього простору, зміцненню регіональних наукових кластерів і формуванню нових траєкторій освітньої політики держави. Серед управлінських наслідків релокації українських закладів вищої освіти до іншої безпечнішої території можемо визначити такі:

1) зміну архітектури управління. Необхідність швидкої координації (між МОН, місцевими обласними (військовими) державними адміністраціями, приймаючими університетами), укладання меморандумів про тимчасове розміщення та об'єднання ресурсів тощо;

2) удосконалення механізму фінансування (з'явилися додаткові витрати на переміщення, оренду тимчасового житла науково-педагогічними працівниками, на розвиток інфраструктури, а також наростаюча потреба в диференційованих фінансових інструментах, включаючи донорські гранти);

3) брак необхідного кадрового потенціалу, його значний відтік до іноземних держав, а також системне оновлення підходів до навчального процесу. На жаль, розриви в кадровому корпусі, зміни в навчальних планах, питання визнання та консервації навчальних програм — це реалії нашої держави, з якими їй доводиться боротися максимально оперативнo та підлаштовуватись під них. Інакше вітчизняна система вищої освіти не буде конкурентоспроможна за кордоном, а українські фахівці й надалі можуть розраховувати лише на низькооплачувану роботу в інших країнах;

4) соціальні наслідки (вимушене переміщення викладацького складу, здобувачів вищої освіти, психологічні навантаження, нерівний доступ до інтернету та освітніх ресурсів у приймаючих громадах).

На підставі зазначеного вважаємо, що оновлені стратегії публічного управління щодо забезпечення стійкості вищої освіти та її закладів повинні охоплювати такі заходи:

1. Планування механізму релокацій та сценарії "university continuity". Цей механізм передбачає розробку шаблонів рішень щодо переміщення ресурсів, персоналу, архівів, лабораторій та ін., а також узгодження дій з місцевою владою.

2. Розбудову цифрової інфраструктури (університетські платформи дистанційного навчання, віртуальні лабораторії та ін.).

3. Розвиток мережових моделей співпраці, зокрема, академічних кластерних утворень, актуалізація академічних обмінів, впровадження спільних програм з європейськими партнерами.

4. Здійснення фінансової диверсифікації шляхом змішаного фінансування з держбюджету, грантів, міжнародної допомоги й приватних партнерств.

5. Підтримку внутрішньо переміщених здобувачів вищої освіти, наукових і науково-педагогічних працівників за рахунок реалізації соціальних програм, надання на регулярній основі психологічної допомоги, пере-

ведення найбільш успішних здобувачів освіти на бюджетну форму навчання, розробка та реалізація програм релокації сімей наукових і науково-педагогічних працівників.

На нашу думку, вплив релокації закладів вищої освіти на якість освітнього процесу та систему управління має такі відмінні ознаки, як короткострокові ефекти та наслідки (пов'язані з логістичними витратами, порушенням механізму розробки та реалізації наукових проєктів, спадом кількісних показників набору здобувачів вищої освіти та ін). Щодо середньострокових результатів, то можемо вказати на ті, що стосуються перерозподілу наукових ресурсів між регіонами, потенціалу для локальної трансформації приймаючих міст (позитивний економічний мультиплікативний ефект). У довгостроковій перспективі може з'явитись можливість формування більш стійких міжрегіональних академічних мереж, зростання значення дистанційних форм освіти, переосмислення моделі фінансування й акредитації (орієнтація на мережеві, а не лише територіальні моделі).

Варто зауважити, що вирішення наявних проблемних питань у сфері релокації українських закладів вищої освіти вимагає вжиття низки соціально-політичних та публічно-управлінських заходів. До них можемо віднести, по-перше, створення офіційного реєстру переміщених закладів вищої освіти (із відкритими даними і періодичним оновленням). Це вже реалізується поступово за рахунок дослідницької ініціативи, проте реєстр має бути інтегрований у державні інформаційні системи МОН. По-друге, впровадження механізму диференційованого фінансування для релокованих закладів вищої освіти (компенсації витрат, грантові механізми на відновлення інфраструктури). По-третє, підтримка мережевого партнерства між приймаючими і релокованими університетами, включно з академічними кластерними утвореннями [3]. По-четверте, інституціоналізація механізму кризового планування й управління у межах стандартів акредитації (наявність плану безперервності операцій як елемент якості університету). І нарешті — розвиток цифрової освітньої інфраструктури та її інклюзивність, що передбачає безперешкодний доступ до інтернету для здобувачів вищої освіти із прифронтових регіонів, а також бібліотечних та інших ресурсів закладів вищої освіти. Усе це має бути пріоритетом державних і регіональних програм.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного аналізу можна зробити такі висновки:

1. З'ясовано, що релокацію закладів вищої освіти в Україні потрібно розглядати в межах двох хвиль, які відрізняються масштабами переміщення ЗВО, а також підходами до цього процесу. Акцентовано, що релокація ЗВО в Україні відзначається відсутністю єдиної стратегії переміщення, скоординованої державою. Натомість непоодинокими були випадки, коли заклади вищої освіти насамперед розраховували на "власні сили".

2. Виявлено, що всього релоковано понад 30 закладів вищої освіти, серед яких найбільшу частку становлять державні ЗВО. Регіонами-донорами релокованих ЗВО виступили Вінницька, Волинська, Івано-Франківсь-

ка, Тернопільська, Рівненська та Хмельницька області. При цьому наголошується, що АРК, Луганська та Донецька області (як перші регіони, анексовані й окуповані РФ) упроваджували різні моделі переміщення власних закладів вищої освіти. На це вплинули екзогенні й ендогенні чинники, зокрема, прагнення зберегти власну матеріально-технічну базу, міжнародні партнерства, наявний кадровий потенціал, зв'язок зі здобувачами вищої освіти всіх її рівнів. Крім того, конкретизовано, що насамперед Луганська область використовувала модель внутрішньо-регіональної релокації ЗВО. Цей вибір було зреалізовано з огляду на рішучість закладів вищої освіти зберегти регіональну ідентичність, підтримувати зв'язки зі своїми академічними та студентськими спільнотами, навіть ціною підвищених ризиків.

3. Установлено, що законодавча підтримка переміщених ЗВО стала саме відповіддю на складний комплекс інституційних, управлінських та соціо-гуманітарних викликів. При цьому період 2015–2016 років став критично важливим етапом, по-перше, у формуванні переміщених вітчизняних ЗВО як окремого сегмента системи вищої освіти України. А по-друге, у розробці правових й організаційних основ діяльності релокованих ЗВО. Прийняті закони заклали базис для подальшого функціонування ЗВО, хоча й не створили належної системи гарантій їхньої повноцінної інтеграції в нове освітнє середовище та майбутнього розвитку.

4. На підставі досліджених траєкторій і наслідків релокації українських закладів вищої визначено, що правовий режим воєнного стану та пов'язана з ним релокація ЗВО стали каталізатором довготривалих трансформацій у публічному управлінні вищою освітою України. Ключове завдання нашої держави й академічної спільноти — перетворити кризовий досвід на можливість для інституційної трансформації: посилення стійкості української системи публічного управління вищою освітою, розвиток мережевих моделей співпраці, інтеграція цифрових сервісів та створення прозорих механізмів підтримки релокованих університетів. Уважаємо, що реалізація цих завдань має базуватися на відкритій науці, інтегрованій політиці фінансування та дієвих стратегіях відновлення. У цьому контексті обґрунтовано комплекс публічно-управлінських заходів щодо підвищення результативності розвитку системи вищої освіти України, спрямованих, у т.ч. на вирішення проблемних питань у сфері релокації українських закладів вищої освіти.

Література:

1. Законодавство // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення 04.11.2024).
2. Ковтун І.Б. Перспективний аналіз освітньої системи майбутнього // Вісник Національного університету цивільного захисту України. 2024. 1 (20). С. 273—280.
3. Ковтун І.Б. Концептуальні засади державної політики реформування вищої освіти України в контексті соціокультурних трансформацій // Вісник Національного університету цивільного захисту України. 2025. Вип. 1 (22). С. 209—217.

4. Помаза-Пономаренко А.Л., Карпеко Н.М. Управлінсько-методологічний вимір використання соціального й освітнього потенціалу при формуванні безпеки регіонів України // Вісник Національного університету цивільного захисту України. 2016. № 2 (5). С. 42—47.

5. У 2025 році побільшало вступників до українських вишів, але зменшилась кількість абітурієнтів віком 25+ // Українські національні новини. 23.10.2025 р. URL: <https://unn.ua/news/u-2025-rotsi-pobilshalo-vstupnykiv-do-ukrainskykh-vyshiv-ale-zmenshylas-kilkist-abituriientiv-vikom-25> (дата звернення 04.11.2024).

6. Finikov T., Lyman I., Kovachov S., Suchikova Y. (2025). Relocated universities of Ukraine: Spatial-temporal mapping, trajectories and lessons from two waves of displacement (2014–2025) // Knowledge and Performance Management, 2025. № 9 (2), pp. 142—162.

7. Lopes H.F.S. Wartime Education at the Crossroads of Empires: The Relocation of Schools to Macao During the Second World War, 1937—1945 // Twentieth-Century China, 2021. № 46 (2), pp. 130—152.

8. UNESCO. Resilient Minds: The unseen struggles of scientists in wartime Ukraine 2025. <https://doi.org/10.54678/ICVP5702>.

References:

1. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine (2025), "Legislation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/> (Accessed 04 November 2025).
2. Kovtun, I.B. (2024), "Perspective analysis of the educational system of the future", Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrayiny, vol. 1 (20), pp. 273—280.
3. Kovtun, I.B. (2025), "Conceptual principles of the state policy of reforming higher education in Ukraine in the context of socio-cultural transformations", Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrayiny, vol. 1 (22), pp. 209—217.
4. Pomaza-Ponomarenko, A.L. and Karpeko N.M. (2016), "Administrative and methodological dimension of using social and educational potential in shaping the security of regions of Ukraine", Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrayiny, vol. 2 (5), pp. 42—47.
5. Ukrainian National News (2025), "In 2025, the number of applicants to Ukrainian universities increased, but the number of applicants aged 25+ decreased", available at: <https://unn.ua/news/u-2025-rotsi-pobilshalo-vstupnykiv-do-ukrainskykh-vyshiv-ale-zmenshylas-kilkist-abituriientiv-vikom-25> (Accessed 04 November 2025).
6. Finikov, T., Lyman, I., Kovachov, S. and Suchikova, Y. (2025), "Relocated universities of Ukraine: Spatial-temporal mapping, trajectories and lessons from two waves of displacement (2014—2025)", Knowledge and Performance Management, vol. 9 (2), pp. 142—162.
7. Lopes, H.F.S. (2021), "Wartime Education at the Crossroads of Empires: The Relocation of Schools to Macao During the Second World War, 1937—1945", Twentieth-Century China, vol. 46 (2), pp. 130—152.
8. UNESCO (2025), "Minds: The unseen struggles of scientists in wartime Ukraine", available at: <https://doi.org/10.54678/ICVP5702>.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2025 р.